

Acta Academiae Beregsasiensis

2015

ISSN 2310-1954

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ Ф. РАКОЦІ ІІ

Acta Academiae Beregsasiensis

Том XIV

Науковий вісник

- *філологія*
- *історія*
- *педагогіка*

Берегове–Ужгород
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20186-9986Р від 18.07.2013 р.

„Acta Academiae Beregsasiensis” засновано у 2000 році
та видається за рішенням Видавничої ради
Закарпатського угорського інституту імені Ф.Ракоці II

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 2 від 10.06.2015 р.)

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ:

кандидат педагогічних наук І. Орос, доктор біологічних наук Й. Сікура

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

історичні науки

І.Мандрик доктор історичних наук (заст. гол. ред.)
М.Матьовка доктор історичних наук
П.Федака доктор історичних наук
В.Брензович кандидат історичних наук
І.Самборовські-Нодь кандидат історичних наук
Ю.Чотарі кандидат історичних наук
А.Бочкор кандидат історичних наук

філологічні науки

М.Сюсько доктор філологічних наук (заст. гол. ред.)
А.Золтан доктор філологічних наук (Науковий університет ім. Лоранда
Етвеша, Будапешт)
М.Контра доктор філологічних наук (Сегедський науковий університет)
І.Ковтюк кандидат філологічних наук
О.Кордонець кандидат філологічних наук
І.Пенцофер кандидат філологічних наук (відповідальний редактор)
С.Черничко кандидат філологічних наук

педагогічні науки

Н.Лисенко доктор педагогічних наук
Л.Макаренко доктор педагогічних наук
А.Сабо доктор педагогічних наук (заст. гол. ред.)
М.Левринц кандидат педагогічних наук
І.Орос кандидат педагогічних наук
І.Силадій кандидат педагогічних наук (відповідальний секретар)

A-19 **Acta Academiae Beregsasiensis:** науковий вісник / Міністерство освіти і науки України, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II; гол. ред.: *І.Орос, Й.Сікура*. – Берегово: Вид-во "Графіка", 2015. – Том XIV. – 312 с. (серія: філологічні, історичні та педагогічні науки)

У науковому віснику „Acta Academiae Beregsasiensis” Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II розглядаються актуальні питання наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів навчальних закладів та співробітників наукових установ не лише України, але і зарубіжних країн, які працюють у галузі філологічних, історичних та педагогічних наук.

УДК 001.2
ББК 72

ISSN 2310-1954
ISBN 978-966-2303-15-5

© Автори статей, 2015
© Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці II, 2015

ISSN 2310-1954

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

Acta Academiae Beregsasiensis

XIV. évfolyam

Tudományos folyóirat

- *filológia*
- *történelem*
- *pedagógia*

Beregszász –Ungvár
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Nyomtatott tömegtájékoztatói eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: KB № 20186-9986P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálat 2013.07.18-án

Az *Acta Academiae Beregsasiensis* 2000-ben lett alapítva, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Tanácsának határozata alapján jelenik meg

Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2015.06.10, 2. számú jegyzőkönyv)

FŐSZERKESZTŐK:

dr. Orosz Ildikó, dr. Szikura József

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

történelemtudomány

dr. Bocskor A.
dr. Brenzovics L.
dr. Csatáry Gy.
dr. Fedaka P.
dr. Mandrik I. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Matyovka M.
dr. Szamborovszkyné Nagy I.

filológia

dr. Cserniczkó I.
dr. Kontra M.
dr. Kótyuk I.
dr. Kordonec O.
dr. Penckófer J. (felelős szerkesztő)
dr. Szjuszko M. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Zoltán A.

pedagógia

dr. Liszenko N.
dr. Lőrinc M.
dr. Makarenko L.
dr. Orosz I.
dr. Szabó Á. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Szilagyij I., (felelős titkár)

KORREKTÚRA:

G. Varcaba I., Lőrinc M., Kordonec O.

TÖRDELÉS:

Tótin V.

A szerkesztőbizottság címe:
90202 Beregszász, Kossuth tér 6.,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola
Tel.: (03141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua

© A szerzők, 2015
© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, 2015

ISSN 2310-1954

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
FERENC RÁKÓCZI II. TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN INSTITUTE

Acta Academiae Beregsasiensis

Volume XIV

Research Journal

- *philology*
- *history*
- *pedagogy*

Berehove–Uzhhorod
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Certificate of State Registration of Printed Mass Media, Series KB № 20186-9986P,
Issued by the State Registration Service of Ukraine, December 20th, 2013

The journal „Acta Academiae Beregsasiensis” was established in 2000 and is published by the
Publishing Council of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

Recommended to publication by the Scientific Council of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian
Hungarian Institute, record № 2 from June 10, 2015

EDITOR-IN-CHIEF:
dr. I. Orosz, dr. J. Szikura

EDITORIAL BOARD:

history

dr. Bocskor A.
dr. Brenzovics L.
dr. Csatáry Gy.
dr. Fedaka P.
dr. Mandrik I. (Deputy Editor-in-Chief)
dr. Matyovka M.
dr. Szamborovszkyné Nagy I.

philology

dr. Cserniczkó I.
dr. Kontra M.
dr. Kótyuk I.
dr. Kordonec O.
dr. Penckófer J. (Editor of the issue)
dr. Szjuszko M. (Deputy Editor-in-Chief)
dr. Zoltán A.

pedagogy

dr. Liszenko N.
dr. Lőrincz M.
dr. Makarenko L.
dr. Orosz I.
dr. Szabó Á. (Deputy Editor-in-Chief)
dr. Szilagyij I. (secretary)

PROOF-READING:

G. Varcaba I., Lőrincz M., Kordonec O.

MAKEUP:

Tótin V.

The address of editorial board:
Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute
Kossuth square, 6.
90202 Berehove, Ukraine
Tel.: (380-3141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua

© Authors, 2015
© Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian
Hungarian Institute, 2015

Зміст

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

ЧЕРНИЧКО СТЕПАН – ТОВТ ЕНІКЕ: Практичне застосування Закону України «Про засади державної мовної політики» з точки зору правової гармонізації	15
ДУДИЧ ЛОКОТОШ КАТАЛІН: Мовна свідомість і вживання мов у школах з угорською мовою навчання Закарпаття (у місцях компактного і не компактного проживання угорців)	27
БЕРГХАУЕР-ОЛАС ЕМЕВКЕ: Пошук рівноваги між двома „світами” з потребою підтримання стосунків (кейс стаді)	45
ШЕБЕШТЕН ЖОЛТ: Гідроніми давньоугорського періоду історичної Мароморошської жупи	64
ПЕТТЄВ ЙОЖЕФ: Особливості вживання риторичних фігур у структурі тексту	77
ГАЛ ОДЕЛ: Архаїчні молитви у сакральних народних рукописних молитовниках	87

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

САМБОРОВСЬКІ-НОДЬ ІВОЯ: Пам’ять нащадків. Проблематика Першої світової війни в українських і російських підручниках історії та у фаховій дидактичній літературі	101
САКАЛ ІМРЕ: Практика переселення легіонерів на території нинішнього Закарпаття між двома світовими війнами на прикладі будівництва колонії Свобода	120
ОРБАН МЕЛІНДА: Відображення Першого Віденського арбітражу в тогочасній закарпатській пресі	132
НОДЬ НІКОЛЕТТА: Адміністративна політика угорського уряду на Закарпатті у 1939-1940 рр.	145
ГОРВАТ-ШІМОН ІВЕТТ: Діяльність військової організації "Рондьош гарда" на Закарпатті	152
БОДНАР ОЛЕКСАНДРА: Форми поширення радянської ідеології серед угорців Закарпаття (1953–1964)	164
ПОПОВІЧ РОКСАНА: Невинно засуджений.... Депортація Шандора Балого – реформатського священика з с. Есень	176
ЧАСАР ІШТВАН: Список актів про угорців з ужгородського архіву Служби безпеки України, які були складені в радянські часи	185

Чотарі Юрій: Архівні документи дворянської родини Ружак з Містице (Імстичево) (1646 - XIX ст.)	213
Ревої Томаш: Кількісні показники смертності матерів, абортів, шлюбів і розлучень у Ленінграді протягом 1942–1943 років.....	236
Дністрянський Мирослав С. : Роль так званої «волоської» колонізації в заселенні Українських Карпат: спроба синтетичного представлення.....	242

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Качур Аннамарія , Густі Ілона: Підготовка до письмового завдання на ЗНО з англійської мови на матеріалах опитування вчителів та студентів англійської філології	265
Надь Єніке: Використання англійської дитячої літератури на уроках іноземної мови в угорських школах Закарпаття	285
Полої Каталин: Результати зовнішнього незалежного оцінювання випускників ЗОШ м. Берегова.....	295

Tartalom

FILOLÓGIA

CSEERNICKÓ ISTVÁN – TÓTH ENIKŐ: Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló ukrainai törvény gyakorlati alkalmazásának egy területe: a jogharmonizáció.....	15
DUDICS LAKATOS KATALIN: Nyelvi tudat és nyelvhasználat Kárpátalja magyar iskoláiban (szórványban és magyar tömbben).....	27
BERGHAUER-OLASZ EMŐKE: Egyensúly keresése két „világ” között kapcsolatigény jelenlétével (esettanulmány)	45
SEBESTYÉN ZSOLT: Máramaros megye ómagyar kori folyóvíznevei	64
PETHŐ JÓZSEF: Retorikai alakzatok a szépirodalmi és a hétköznapi szövegek stílusstruktúrájában	77
GÁL ADÉL: Archaikus imádságok a szakrális népi kéziratok füzetekben	87

TÖRTÉNELEM

SZAMBOROVSKYKÉ NAGY IBOLYA: Az utókor emlékezete. Az első világháború problematikája az ukrán és az orosz történelemtankönyvekben és a szakdidaktikai irodalomban	101
SZAKÁL IMRE: Legionárius telepítések gyakorlata a mai Kárpátalja területén a két világháború között Szvoboda telep kiépítésének példáján	120
ORBÁN MELINDA: Az első bécsi döntés megjelenítése a korabeli kárpátaljai sajtóvisszhang alapján.....	132
NAGY NIKOLETTA: A magyar kormányzat közigazgatási politikája Kárpátalján 1939–1940-ben.....	145
HORVÁT-SIMON IVETT: A „Rongyos gárda” tevékenysége Kárpátalján	152
BODNÁR ALEXANDRA: A szovjet ideológia megjelenési formái Kárpátalja magyarsága körében (1953–1964)	164
POPOVICS ROXÁNA: Ártatlanul elítélve... Balogh Sándor eszenyi református lelkész elhurcolása.....	176
CSÁSZÁR ISTVÁN: A szovjet időszak alatt készült magyar illetőségű akták jegyzéke az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat ungvári levéltári anyagaiban.....	185

CSATÁRY GYÖRGY: A Ruzsák-levéltár iratai (1646–XIX. sz.)	213
RÉVAI TAMÁS: Az anyák halálózása, abortuszok, házasságok és válások alakulása Leningrádban 1942–1943 között	236
DNYISZTRJANSZKIJ MIROSLAV: Az úgynevezett „vlach” kolonizáció szerepe az Ukrán-Kárpátok benépesítésében: kísérlet egy összegző bemutatásra	242

PEDAGÓGIA

KACSUR ANNAMÁRIA–HUSZTI ILONA: Felkészülés az ukrainai angol emelt szintű érettségi vizsga írásfeladatára (tanárokkal és angol bölcsész szakos diákokkal végzett felmérés eredményei alapján)	265
NAGY ENIKŐ: Autentikus mesék, történetek használata az angol nyelvi órákon kárpátaljai magyar iskolákban	285
PALLAY KATALIN: A külső független tesztelésen elért eredmények Beregszász középiskoláiban	295

Contents

PHILOLOGY

ISTVÁN CSERNICKÓ – ENIKŐ TÓTH: On the Area of Application of the Law „Principles of the State Language Policy” of the Constitution of Ukraine: Legislative Alignment.....	15
KATALIN DUDICS LAKATOS: Language Conscience and Language Use in the Hungarian Language Schools of Sub-Carpathia (in dispersed communities and in Hungarian bloc communities).....	27
EMŐKE BERGHAUER-OLASZ: Search for Balance Between Two “Worlds” with the Demand for Partnership (a case study).....	45
ZSOLT SEBESTYÉN: Hydronyms of the Historical Máramaros County from the Old Hungarian Era	64
JÓZSEF PETHŐ: Rhetorical Figures in the Stylistic Structures of Literary and Non-Literary Texts.....	77
ADÉL GÁL: Archaic Prayers in the Sacral Folk Handwritten Manuscripts.....	87

HISTORY

IBOLYA SZAMBOROVSKYNÉ NAGY: Posterity’s memory. The First World War Issues in Ukrainian and Russian History Textbooks and Specialized Didactic Literature	101
IMRE SZAKÁL: Practice of Colonization of Legionaries in Transcarpathia between the two World Wars. The Development of Colony Svoboda.....	120
MELINDA ORBÁN: The First Vienna Award in Terms of the Contemporary Transcarpathian Press Coverage.....	132
NIKOLETTA NAGY: Administrative Policy of the Hungarian Government in Transcarpathia in 1939-1940	145
IVETT HORVÁT-SIMON: The Activity of the 'Rongyos gárda' in Transcarpathia	152
ALEXANDRA BODNÁR: Forms of the Soviet Ideology among the Hungarians Living in Minority in Transcarpathia (1953–1964)	164
ROXANA POPOVICH: Sentenced Innocently... Deportation of Protestant Pastor Balogh Sándor of Eszeny.....	176
ISTVÁN CSÁSZÁR: List of the Dossiers of the Soviet Era Relating to Hungarians from the State Archives of the Security Service of Ukraine in Uzhgorod.....	185

GYÖRGY CSATÁRY: Documents of the Archive of the Ruzsák Family from Misztice (Imstichovo) (1646 – 19th century)	213
TAMAS REVAI: Maternal Mortality, Abortion, Marriage and Divorce Tendencies in Leningrad in 1942–1943	236
MIROSLAV DNISTRYANSKY: The Role of the So-Called Wallachian Colonization in Settling of the Ukrainian Carpathians: an Attempt at Synthetic Presentation.....	242

PEDAGOGY

ANNAMARIA KACHUR, ILONA HUSTI: Preparation for the writing task at the English Independent Testing (based on a questionnaire survey of teachers and students majoring in English philology)	265
ENIKŐ NAGY: The Usage of Children’s Literature in the English Lessons in Transcarpathian Schools with the Hungarian Language as a Medium of Instruction	285
KATALIN PALLAY: The Results of External Independent Evaluation Achieved by the Secondary School Leavers of Beregszász	295

Máramaros megye ómagyar kori folyóvíznevei**

Rezümé. A víznevek különleges helyet foglalnak el a toponimák között, ugyanis más névfajtáknál állandóbbak, jobban ellenállnak a változásnak. Emellett fontos információkkal szolgálhatnak egy terület népesedéstörténetével kapcsolatban. A szerző tanulmányában a történelmi Máramaros megye ómagyar kori vízneveit mutatja be eredet szerinti csoportjaikat vizsgálva. A megye korai víznévanyaga arról tanúskodik, hogy a nagyobb folyók neve ősi, indoeurópai eredetű, keletkezésük a honfoglalás előtti időkre nyúlik. A kisebb vízfolyások körében főként magyar nevekkal találkozunk, ami a magyarság korai névadó tevékenységének az eredménye, s a magyaroknak a megye életében betöltött fontos szerepére utal.

Резюме. Гідроніми займають особливе місце серед топонімів, оскільки у порівнянні з іншими типами власних назв є більш сталими і стійкими до змін. Крім цього, гідроніми можуть надати важливу інформацію про історію заселення певної території. У роботі представлена етимологія назв гідронімів давньоугорського періоду історичної Марамороської жупи. Досліджені давні назви гідронімів жупи свідчать про те, що назви більших річок мають стародавнє, індоєвропейське походження, виникнення цих назв відбулось ще до періоду здобуття угорцями батьківщини. Серед назв менших річок здебільшого зустрічаємо угорські назви, що є результатом вже ранньої активності угорців у використанні угорських назв, а також свідченням важливої ролі угорців у житті краю.

Abstract. Hydronyms constitute a special kind of toponyms, as they are more stable and more resistant to changes than other types of place names. Moreover, they can provide important pieces of information in connection with the population history of a territory. This paper examines the hydronyms of the historical Máramaros County from the Old Hungarian era according to their groups of origin. The earliest hydronyms in the county show us that the names for large rivers are of ancient, Indo-European origin, dating back to the period before the arrival of the Hungarians into the Carpathian Basin. Names for smaller watercourses, however, are usually of Hungarian origin, resulting from the early Hungarian practice of giving names. These hydronyms, at the same time, also testify the important role the Hungarians played in the life of the county.

Máramaros vármegye a történelmi Magyarország egyik legnagyobb, de legkésőbb kialakult közigazgatási egysége, melynek határai csak a XIV. században szilárdultak meg. A késői megyévé szervezés egyik fő okát a földrajzi adottságaiban kell keresnünk. Máramaros hatalmas erdőségeinek és áthatolhatatlan hegyeinek köszönhetően a Kárpát-medence lakhatásra egyik legkevésbé kedvező vidéke, zord természeti viszonyai miatt inkább a legeltető állattenyésztésre alkalmas, földművelésre a folyóvölgyek nagyobb síkságain volt lehetőség. A XI. századtól az 1300-as évekig főként királyi vadászterület volt, s Ugocsával egy egységet, az ugocsa–máramarosi királyi erdőispánságot alkotta (Györffy 4: 113). Betelepítését a középkorban jelentősen elősegítette a megye két legnagyobb értéke: a só és az erdő. A só már az ókorban ide vonzotta az embereket – a máramarosi sóbányákat a rómaiak is művelték –, ennek ellenére a honfoglalást követő évszázadokban a főként fenyvesekből álló erdőkben csak ritka vadászó-halászó népesség élhetett.

* PhD; Főiskolai adjunktus, Nyíregyházi Főiskola, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, * Інститут мовознавства та літературознавства, Ниредьгазька Вища Школа, * College of Nyíregyháza, Department of Language and Literature.

** A tanulmány elkészítését az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíja támogatta.

Máramaros legkorábbi települései a Tisza völgyében jönnek létre, ahol sorban követik egymást a magyar nevű, magyar alapítású falvak (*Bedőháza, Körtvélyes, Taracköz, Apsa* stb.), közülük *Técső, Visk, Huszt, Hosszúmező* és *Sziget* királyi koronavárosi rangot kap 1329-ben. E helységek lakosai zömmel magyarok és szászok, de a magyarság a Tisza mellékágainak benépesítésében később már kevésbé vett részt. Ennek egyik fő oka a tatárjárásban keresendő, az ország belső részei felől ugyanis elapad a magyarság utánpótlása, így a peremvidékek, a gyepű betelepítése más népelemek révén történik. Az 1330-as években Bogdán román vajdának köszönhetően vlah telepések és vajdák jelentek meg Máramarosban, akik életmódjukból eredően könnyebben telepedtek le a szűk folyóvölgyekben és erdős hegyvidéken.

A településtörténet kutatói számára a településnevek mellett egy adott terület víznevei szolgálhatnak a legfontosabb bizonyítékokkal arra vonatkozóan, hogy kik voltak az adott helység alapítói, milyen nyelvet beszéltek. A víznevek – ellentétben más helynévfajtákkal (dűlőnevek, utcanevek, településnevek stb.) – állandóbbak, könnyebben átvészelik a történelem borúsabb időszakait, s akár teljes népességcsere esetén is fennmaradhatnak. Ez nemcsak a nagyobb területen ismert, hosszabb folyókra érvényes (*Tisza, Duna, Körös, Maros* stb.), hanem a kisebb, néhány település határában folyó vízfolyások esetében is. Az alábbiakban a megye ómagyar kori (896–1526) víznévanyagát veszem vizsgálat alá. Máramaros megye XIV–XV. századi oklevélananyagának egy részét elsőként Mihályi János adta ki (Mihályi 1900). Oklevélgyűjteményét azonban később a megye történelmét a XVIII. századig feldolgozó Bélay Vilmos részéről számos kritika érte. Bélay különösen a filológiai pontosság és hitelesség hiányát veti Mihályi szemére, aki nem törekedett az oklevelek hely- és személynévi adatainak szöveghű közreadására. Emellett Mihályi válogat az oklevelek között, kihagyva számos fontos dokumentumot, így nem a korszak teljes írott anyagát közli. Bélay megyemonográfiájában igyekszik korrigálni ezeket a hiányosságokat, az egyes településeknél felsorolva a korai földrajzi neveket is (Bélay 1943).

Számos megyei adománylevél és határleírás szerepel a Fekete Nagy Antal és Makkai László által kiadott, a magyarországi románság írott forrásait feldolgozó műben is (DocVal. 1941). Györffy György Árpád-kori történelmi földrajzának negyedik kötetében kapott helyett Máramaros megye leírása (Györffy 1998). A korai ómagyar kor megyére vonatkozó forrásanyaga hiányos, aminek magyarázata, hogy akkor még csak a lakhatásra leginkább alkalmas Tisza völgye népesült be, az északi hegyvidék később került a telepítés fókuszába.

Vizsgálataim során ezekre a kiadványokra támaszkodtam, s a korai forrásokban szereplő vízneveket eredetük szerint négy (indoeurópai, szláv, magyar, román) csoportba soroltam. Az egyes nevek mellett minden esetben közlöm az ómagyar kori adatokat.

Indoeurópai névréteg

Máramaros vizei közül ki kell emelnünk azokat a folyókat, amelyeknek az elnevezése a magyarság és az itt korábban már valószínűleg szórványosan előforduló szlávtság megjelenése előtt történt. A nagyobb folyók neve ugyanis preszláv ősiségű, indoeurópai eredetű. Keletkezési idejük, a névadók pontos meghatározása problematikus és rendszerint lehetetlen.

Ilyen pl. a megye legnagyobb folyója, a **Tisza**. A folyó nevét – a méretéből fakadóan – a Kárpát-medence viszonylag nagy területén átvehette a magyarság. A honfoglalás idején a későbbi Bereg megyének a Szernye-mocsár és a Tisza közti mocsaras-erdős területen a víz- és helynevek túlnyomóan szláv eredetűek. Ebből Kniezsa István arra következtet, hogy a magyarságnak itt aránylag jelentős szlávtságot kellett találnia (Kniezsa 1938: 412–3). Mivel a honfoglalók egyik fő útvonala a Vereckei-hágó irányából a Latorca völgyén keresztül haladt, talán nem tévedés azt feltételezni, hogy a folyó nevével már ezen a környéken találkozhattak őseink. A *Tiszát* Kniezsa ősrégi, de bizonytalan eredetű folyónévnek tartja. Azt azonban valószínűsíti, hogy a magyarba a szlávból került át, míg a románban vagy a magyarból, vagy szintén a szlávból származik (Kniezsa 1942: 31). A FNESz a folyó nevét egy 'iszapos, sáros' jelentésű **Tisjo*-névből eredezteti, ami egy ie. *tī-* 'olvaszt, olvad' tő származéka (FNESz., *Tisza*). Kiss Lajos egy későbbi, Erdély vízneveiről írt tanulmányában pontosít, s egy ie. **tei*, **ti* 'folyóssá tesz, olvaszt; nyálkás-nedves állapotban van' tövet vél felfedezni a névben, s összekapcsolhatónak tartja a gör. *típhos* 'mocsár, tó', óegyházi szláv **timěno* 'iszap' főnévvel (Kiss 1999: 151). A szláv átvételt ő is elfogadhatónak tartja. A Tisza a nagyobb folyókhoz hasonlóan (*Duna*, *Maros*, *Dráva*, *Körös* stb.) a településnév-adásban nem kap szerepet.

A Tisza jobb oldali mellékfolyói közül a nagyobbak neve már szerepel az ómagyar kori forrásokban, ami azzal magyarázható, hogy a torkolatuknál több település is létrejött.

A forrástól kiindulva a Tisza első nagyobb mellékfolyója a **Tarac**: 1336: *fluvium Tharazwyze* (M. 14-15), *fluvius Tharazwyze* (DocVal. 78), 1411: *fluvium Tharaz, inter fluvios Apsa et Tharaz* (M. 171–2). Mihályi János a *Tarac* nevet a dákból származtatja, s a Dnyeszter *Tyras* elnevezésével állítja párhuzamba, míg a névben pedig a thrák *ar* 'folyás' jelentésű szót véli felfedezni (Mihályi 16). Kiss Lajos szerint talán ősi indoeurópai folyónév, amely a görög *τοπος* 'hangos, gyors, fűrge' és az óiráni *tārāh* 'átható, hangos' melléknévvvel tartozik össze (FNESz., *Tarac*). Az ukrán névtani szakirodalomban Janko ismeretlen eredetűnek tartja (Янко 349), míg Karpenko (Карпенко 42) Trubacsovra hivatkozva felveti illír eredetét. Módszertani hibát ejtve azonban a folyó szláv *Tereszva* névváltozatából indul ki, ami Kiss Lajos szerint a *Tarac*-hoz képest másodlagos (vö. FNESz.).

Ugyancsak bizonytalan eredetű a Tisza másik jobb oldali ágának, a **Talabor**-nak a neve: 1389: *fluvium Talabor* (M. 91-4), *fluvius Talabor* (DocVal. 342–3), 1411: *fluvium Thalabor* (M. 171–2), 1485: *fluvium Thalabor* (uo. 574). Mind Kiss Lajos,

mind Kniezsa István a tisztázatlan etimológiájú nevek közé sorolja (FNESz, *Talabor*; Kniezsa 1938: 451). Korábban felvetődött ugyan török személynévi származtatása, mégpedig egy kaz. **tulpar* 'csataló', tel. **tulbar* 'rossz ló, gebe' szóból (vö. FNESz, uo.). Ez a magyarázat azonban nem meggyőző, mivel annak személynévi változata nem adható. A magyar névtudományban többen, köztük Benkő Loránd is egyértelműen elutasítja a víznevek személynévi származtatását: „A víznevek szemantikai tipológiája ugyan többféle névadási indukciót is megenged, de e körből – főként nagyobb vizekre nézve – a személynévi eredet igen nagy valószínűséggel kizárható” (Benkő 2003: 136). Az újabb víznév-kutatási eredmények azonban meghaladni látszanak ezt a korábban általánosan osztott vélekedést. Győrffy Erzsébet az ómagyar kori vízneveket vizsgálva 64, nagy valószínűséggel személyre utaló névformát talált. Kiemeli ugyanakkor, hogy az egyrészes víznevek esetében személynév ritkábban szolgált a névadás alapjául (Győrffy 60). A nagyobb vizek között pedig valóban nem találkozunk ezzel a névadási motivációval.

A *Talabor* párhuzamos ukrán *Теполя* névváltozata másodlagos, létrejöttében szerepet játszott a hangalaki hasonlósága a szl. **terbiti* 'irtani' (Šmilauer 180) igével, így az ukrán név motivációja: „folyó, amely olyan helyen folyik, ahol kiirtották az erdőt” (ЯНКО 349).

A Tisza máramarosi szakaszának névtörténeti szempontból egyik legérdekesebb mellékfolyója a *Nagy-ág*. Az ómagyar kori forrásokban ezen a néven csak a XVI. század elején említik Huszt határjárásában: 1505: *Naghag* (B. 153), 1508: *Kysnaghag* (uo.). A folyóval azonban először 1336-ban Nagyszőlős határleírásában találkozunk *Iza* néven: 1336: *Izawyze* (Szabó 425–7), l. még 1351: *fluvium Izauize*, *fluvio Iza*, DL 70629), *fluvius Izarvize*, *fluvius Iza* (DL 38159). Legkorábbi máramarosi említése 1390-ből származik: 1390: *fluvium Fekete-Iza*, *fluvium Iza* (M. 101–2, DocVal. 387).

Az *Iza* név etimológiájával az azonos nevű máramarosi helység kapcsán részletesen foglalkozott Kiss Lajos a Benkő Loránd 70. születésnapja alkalmából kiadott kötetben (Kiss 1991: 355–6). Az *Iza* ősi, indoeurópai víznév, ami szláv közvetítéssel került át a magyarba. A folyónévben Kiss Lajos szerint egy ie. **eis-* ~ **ois-* ~ **is-* 'hevesen, gyorsan mozog' tő rejlik (FNESz., *Iza*), s az elnevezés eredetileg talán a szintén ómagyar kori folyóra, a Tisza bal oldali mellékágára vonatkozott, vö. 1353: *Iza* (Kniezsa 1942: 8), 1373: *fluvium Iza* (M. 66–7), 1471: *fluvium Iza* (M. 508–9). Ez a Radnai-havasokban ered Szacsal közelében, s Máramarosszigetnél ömlik a Tiszába. Kniezsa e dél-máramarosi víznév kapcsán megemlíti, hogy a román *Drăganu* szláv személynévből származtatja, „ez azonban már azért sem vehető komolyan, mert a szlávban pusztá személynév sem helynévül, még kevésbé víznévül nem szokott szolgálni” (Kniezsa 1942: 8).

A két azonos folyónév több problémát vet fel. Máramaros megyében ugyanis egy időben két, jelentős folyó viselte ugyanazt a nevet. Hasonló homonímiára a víznevek esetében egy megyén belül legfeljebb kisebb patakok körében találhatunk példát, ami azonos névadási motiváció következtében jöhet létre. Mivel a két

folyónév közötti kapcsolat valószínűnek tűnik, talán felvetődhet a névköltöztetés lehetősége. Vagyis a letelepedő lakosság a korábbi szálláshelyén ismert folyónevet magával vitte új lakóhelyére, ami a helynévadásban gyakran előforduló jelenség, vö. „a más, távolabbi lakóhelyre áttelepülő lakosság az általa ismert helyneveket felhasználja az újonnan birtokba vett helyek megnevezésére” (Hoffmann 1993: 118). A névköltöztetés irányának a meghatározásában azonban csak bizonytalan tényekre támaszkodhatunk (vö. Sebestyén 2015).

Az *Iza* > *Nagy-ág* névváltás azt bizonyítja, hogy a névhasználó közösség a zavaró homonímiát névcserével szüntette meg. A magyar név létrejötté és elterjedése minden bizonnyal a folyó torkolatánál fekvő magyar vagy részben magyar (*Huszt, Iza, Keselymező*) helységek irányából indulhatott el. A szláv lakosság körében használatos újabb, hivatalos ukrán Пика tkp. 'folyó' név megjelenésének időpontja bizonytalan, a XIX. századi összeírásokban már szerepel (vö. Pesty).

Az említett mellékfolyókon kívül további két, bal oldali Tisza-ágnak a neve is a korai, honfoglalás előtti időszak névadásának az emléke.

Az egyik a magának a megyének is nevet adó **Máramaros** folyó: 1231/1397: *Maramors* (ÁÚO. 11: 232), 1355: *fluvio Maramoruspatok, fluvium Maramorus* (M. 35-6, DocVal. 132), 1405: *fluvium Maramorus, Maramarus* (M. 133-4), 1411: *fluvium Maramaros* (uo. 179), 1414: *fluvium Maramaros vize* (uo. 196-7), 1459: *fluvii Nagy Maramaros, fluvii Maramaros* (M. 423-4). A *Máramaros* az *Iza* bal oldali mellékága, mely a Gutin-hegységben ered, s Farkasrévnél torkollik az Izába. A folyó nevét Kniezsa ismeretlen eredetűnek tartja, egyben elutasítja a román szakirodalomban Drăganunál előforduló etimológiát, mely alapján az egy *Mare Mureș* 'Nagy Maros' származéka lenne, ami nem több népetimológiánál (vö. Kniezsa 1942: 32).

Kiss Lajos szerint a *Máramaros* név összetett víznév, előtagjában az ie. **mori*~*mōri* 'tenger, állóvíz' tövet sejtí, míg utótagja 'holt' jelentésű (FNESZ., *Máramaros vármege*). A folyó mai román neve a rövidült *Mara*, de a magyar névhasználatban is ez a gyakori. Első előfordulására ld. 1715: *Mára* (B. 57), 2015: *Mara* (AR).

A másik, szintén ősi bal oldali Tisza-ág a **Visó**: 1353: *fluvium Wysso* (M. 31–2), 1390: *fluvium Vyssow* (M. 105-6, DocVal. 386), 1411: *fluvium Wyzowzye, fluvium Wizowzye* (M. 176–7), 1450: *rivulum Wýso* (uo. 351–2), 1453: *rivulus Wiso* (uo. 368), 1471: *fluvium Wýsovize* (uo. 508–9). A folyó a Radnai-havasok északkeleti részén, a Borsai-hágó közelében ered, s Visóvölgyénél (*Valea Vișeului*) ömlik a Tiszába. A *Visó* víznevet Kniezsa ismeretlen eredetűnek tartja. A román szakirodalomban a Dragănu által említett szláv személynévi származtatását – mely szerint egy szl. *Višov*-ból, ami egy *Viša* személynév -*ov* képzős származéka – elutasítja. A román nevet a szóvégi -*ău* miatt a magyarból eredezteti (Kniezsa 1942: 31–2). Kiss Lajos a folyónevet ősi indoeurópai névnek tartja, s egy ie. **ueis*- ~ **uis*- 'folyik, szétfolyik' tőből származtatja (FNESZ., *Visó*, Kiss 1999: 152). A folyónévből névátvitellel három falu neve jött létre, Alsó- és Felsővisó már a XIV. század közepéről adatolható, míg Középvísi a XVI. század második felében települt.

A vizsgálatok azt igazolják, hogy a Tisza nagyobb mellékfolyói kivétel nélkül már a magyarság megérkezése előtt nevet kaptak, s az itt élő népek biztosították e nevek továbbélését és kontinuitását a honfoglalásig.

Szláv névréteg

A Máramarosba betelepülő magyarság a megye területén szórványos szláv lakosságot talált (vö. Kniezsa 1938: 413), a településnév-anyagban azonban nem találunk a honfoglalást megelőző szláv nyomokat, ami cáfolja egy egységes, szervezett szláv településrendszer korábbi meglétét. A víznevek ugyanakkor arról tanúskodnak, hogy a vidéken szlávok örökítették tovább az ősi, indoeurópai neveket.

A korai szláv lakosság nyelvi hovatartozása egyelőre tisztázatlan, a kérdés részletezésébe e helyen nem is kívánok belefolyni. Az ómagyar korból adatolható szláv eredetű víznevek segítségével többé-kevésbé rekonstruálható a máramarosi szláv nyelvetterület határa: „a Tisza mellékén és a jobbparti folyók völgyének alsó szakaszán. Tőlük származhat a Huszt, Baranya, Lipcse, Szeklence, Szaplonca, Kabolapatak, Szlatina és valószínűleg a Róna folyó neve” (Bélay 11). A Bélay által felsorolt folyónevek közül a *Huszt* és a *Lipcse* nem adatolható 1526 előttről, csak településnévi formájukkal találkozunk, vö. 1324: *Huzth* (Györffy 4: 123), 1350: *Lypche* (M. 29), míg a bizonytalan etimológiájú szláv **Baranya** (1482: *riv. Nagh Baranya*, B. 122) csak a XV. század végén jelenik meg az oklevelekben. Ennek a víznévnek az esetében pedig könnyen elképzelhető, hogy településnév > víznévváltozás történt.

A szláv víznevek körében motivációs tényezőként elsősorban a növényzet és a természeti környezet játszott szerepet: **Szeklence**: 1389: *rivulum Zeklencze* (M. 91–4), *Zeklenchepataka* (DocVal. 342–3), 1485: *fluvium Zeklenche* (M. 574). A víznév a rusz.-ukr. *cokip* ’fehér vagy ezüst nyár’ < *ocokip* ’fehér nyár, fekete nyár’ (CYM. 9: 439) fanév, jelentése ’Nyárád’ (Kiss 1991: 359). A magyarban *r* : *l* elhasonulás ment végbe. **Róna**: 1353: *Rona* (M. 31–2, DocVal. 127), 1390: *rivulum Rowna* (M. 103, DocVal. 389), 1418: *fluvium Rona* (M. 220), 1459: *fluvium Rhona* (uo. 423–4). A *Róna* víznév egy északi szláv **Rovьna* (tkp. ’egyenes, sík’) helynév átvétele, vö. szl. **orvьnъ* ’sík, sima’ (Šmilauer 133–4). Kniezsa a nevet a szl. **rovь* ’árok’ főnévől származtatja (Kniezsa 1943: 128). **Szaplonca**: 1456: *fluvii Zapponcza*, *Zapponczathw* (M. 378–9). A víznév a szl. **solpъ* ’vizesés, zuhatag’ (Šmilauer 166) *-ica* képzős alakja (Kniezsa 1943: 129, FNESz., *Szaplonca*). **Dobrik** (Alsóapsa): 1390: *rivuli Dobryk* (M. 99–100, DocVal. 385). A pataknev a szl. *dobrъ* ’jó’ (Šmilauer 55) melléknév *-ik* kicsinyítő képzős származéka, vö. rusz. добрый ’jó, helyes, egészséges’ (Чопей 72), ukr. добрий ’ua.’ (CYM. 2: 321–3). **Hluboka-patak** (Kökényes): 1411: *rivulo Hlwbuka* (M. 171–2), vö. rusz. глубокий ’mély’ (Чопей 54) melléknév, tkp. ’Mély patak’. **Dubina-patak** (Körtvélyes): 1438: *Dubinapatak*, *alio nomine Harasztospataka* (DL. 67670), 1456: *fluvium Dubinyapathaka* (M. 378–9), vö. szl. **dubina* ’tölgyerdő’ (Trubačev 5: 91–2), ukr. дубина ’tölgyfa, tölgyerdő’ (Hrinčenko 1: 451). **Irholc**: 1406: *rivulus Ilhowcz* (B. 154), vö. szl. **olьcha*, *jelьcha* ’éger, égerfa’ (Šmilauer 85–6) ~ rusz.-ukr.

вільха, вільшина~ольха 'égerfa, égerfaliget' (СУМ. 1: 675, Чопей 233) fanév –*ovec* víznévképzős származéka, jelentése 'Égeres, Égerfás (patak)'. Az *Ilholc~Irholc* változás során a magyarban *l:r* elhasonulás ment végbe. **Rahó:** 1373: *Rahow* (patak) (B. 130). A víznév nyelvi eredete bizonytalan, feltehető forrása egy rom. **Rahov* < **Oreahov* név, ami egy szl. **Orěchovъ* (*potokъ*) 'Mogyorós-, Diós-patak' átvételére utal.

A víznevek tanúsága szerint a szláv lakosság sem terjeszkedett túl a mellékágak torkolatánál. Bélay úgy véli, hogy a Tisza bal parti mellékfolyóinak völgyében még gyébrebb szláv lakosságot találhatott a magyarság, de azt sem tartja kizártnak, hogy a megyének ez a része teljesen lakatlan volt (Bélay 11). A víznevek között Dél-, Délkelet-Máramarosban valóban alig találunk szláv nevet: **Gorbó pataka** (Konyha): 1353: *rivulo Gorgopathakathuue, rivulo Gorgopataka* (M. 31–2, B. 165), 1373: *rivulum Alsogorba* (M. 66–7), 1411: *rivulum Gorbopathaka* (uo. 176–7), 1435: *rivuli Gorbopathaka* (uo. 291–2), 1471: *aquae Gorbovopathaka* (uo. 508–9). Vö. szl. **gъrbъ* 'hegy, halom, domb' (Šmilauer 75). A **Kaszó** (1390: *fluvium Kaso*, M. 105–6, DocVal. 386), ami talán a szl. **kvasъ* 'savanyúvíz, kovász' származéka (Šmilauer 105). A **Beszterce** (Borsa): 1450: *fluvium Bezthrecze* (M. 351–2), 1505: *Beztherczewyze* (B. 196), vö. szl. **bystrъ*. 'gyors, sebes' (Šmilauer 45, Trubačev 3: 153–4) mn. *-ica* képzős származéka. **Laposnya pataka** (Alsóróna): 1482: *Laposnyapataka* (B. 185), a rusz.-ukr. лопух 'lapu, bojtortján', лопушина 'bojtortjánlevél, lapulevél' (СУМ. 4: 547–8, Чопей 171) melléknévképzős származéka, jelentése tkp. 'Lapus (patak)'.

A szláv nevek tömeges létrejötte a közép- és újmagyar korra tehető, a lakosság etnikai arányának a felbomlása fokozatosan nyomon követhető a víznevek körében is. A később betelepített máramarosi részeken pedig a ruszinok voltak az első névadók, aminek a nyomán homogén szláv víznévrendszer jött létre (vö. SHU).

Magyar névréteg

Az indoeurópai és szláv víznevekkel szemben a magyar névréteg az ómagyar korban sokkal jelentősebb a megyében. Egyet kell értenünk Györffy György megállapításával, mely szerint: „E völgyi rész ismeretlen eredetű folyóneveit (*Visó, Iza, Tarac, Talabor*) és a szláv *Rónát* nem tekintve, a térség korai víz- és hegynevei olyan mértékben egységesen magyar eredetűek, amilyenhez hasonlóra a kárpáti térségekben másutt alig akadunk. Ennek oka nyilván az, hogy a heglábi alföldek magyar állattartói nyaranta ide hajtották csordáikat, nyájaikat, s ilyen módon ők nevezték el a vizeket, hegyeket, melyek nevét a XIV. sz.-i latin oklevelek fenntartották.” (Györffy uo. 112). A nagyobb vizek között a másodlagos keletkezésű *Nagy-ágon* kívül nincs magyar eredetű név, a kisebb patakok névadásában azonban nagy számban találunk magyar nevet, amelyek változatos névadási motivációkat tükröznek.

A víz fajtájának a megnevezésére vízrajzi köznevek használatosak. Egyrészes névben ritkán fordulnak elő, rendszerint abban az esetben, ha az adott település határában csak egy vízfolyás található. Máramarosban csak Kaszó határából adatolható egy

Patak víznév (Bárdfalva), vö. 1405: *fluvium Pothak* (M. 133–4, B. 125). Több helységben találkozunk **Határpatakkal**, amelyek az egyes falvak határait választják el: 1414: *rivulo Hatarpataka, Hatharpathaka* (M. 196–7, B. 176), 1450: *rivulum Hatharpathaka* (M. 351–2), 1485: *fluvium Hatharpathak* (M. 574). Helynévképzővel a régi magyar jó ’folyó’ jelentésű köznévből keletkezett a Jód **folyó** neve, vö. 1365: *Jood* (M. 57), 1373: *Jod* (B. 165), 1435: *fluvium Jodwyze* (M. 291–2).

A víznévadásban gyakran találkozunk azzal a névadási motivációval, amikor a névadó közösség a vízfolyás közelében található növényvilág alapján nevezi el a számára fontos patakot, folyót: **Almás-patak** (Iza): 1390: *rivulus Almas-Patak, rivulo Almaspatak* (M. 101–2, DocVal. 387), **Mogyorós-patak** (Técsözláz): 1494: *Monyorospatak* (M. 606), **Nádas-patak** (Gyulafalva): 1355: *fluvii Nadaspatok* (M. 35–6, DocVal. 132), **Egres-patak** (Nánfalva): 1355: *fluvium Egruspatak* (M. 35–6, DocVal. 132), 1414: *rivulum Egrespataka alio nomine Szarazpataka* (M. 196–7, B. 176), **Gyertyános-örvény** (Konyha): 1353: *Gyrtanoswrwmw* (B. 165), 1373: *fluvium Gertyanosewreny, Gyertyanosewrwny* (M. 66–7, B. 165), **Gyertyán pataka** (Középpapsa): 1456: *rivulus Gyrtianpathaka* (M. 391–2), **Fenyves pataka** (Nánfalva, Nagybocksó): 1471: *rivulum Fenywspathaka* (M. 508–9), 1414: *rivulum Fenyvespataka, Feniüspataka* (M. 196–7, B. 176), 1373: *Fenywspathaka* (B. 130), **Nyires** (Konyha): 1373: *Nyres* (B. 165), **Cseresznyés-patak** (Bedőháza): 1336-ban: *fluvy Cheresnyespatak* (B. 126).

Ugyancsak gyakran jelenik meg a víznevekben motivációként a víz viszonya valamilyen állathoz. Ezek egyaránt lehetnek a vízben és a víz környékén élő állatok: **Disznó-patak**: 1390: *rivuli Dyznopatak* (M. 103, DocVal. 389), 1411: *rivulum Dyznopatak* (M. 179), 1414: *Diznopataka* (B. 176), **Lúd-patak** (Alsóapsa): 1390: *rivulus Ludpatak* (M. 99–100, DocVal. 385), **Farkas pataka** (Kökényes, Veresmart): 1411: *Farkaspathaka* (B. 166), 1418: *Farkaspathaka* (M. 220), **Szarvas-patak** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Zarvaspatak* (M. 105–6, DocVal. 386), 1414: *rivulum Szarvaspataka alio nomine Cserbovapataka* (M. 196–7, B. 176), **Ökör pataka** (Alsóapsa): 1456: *rivulum Ekerpathaka* (M. 391–2), **Medve pataka** (Alsóróna): 1462: *Medvepathaka* (B. 185).

Az Árpád-kor végén Máramarosban megkezdődött a királyi só kitermelése, ami a megyét különösen fontossá tette az ország és a kincstár számára. A hatalmas sómezőkre, az onnan eredő patakokra utalnak a megye területén előforduló **Sospatak**-nevek. Ez a névadási motiváció mindhárom nyelvben előfordul (vö. rom. *slatină*, rusz.-ukr. *солотвина*), az ómagyar korban azonban elsődlegesen még magyar nevekkel találkozunk: **Sós-patak**: 1353: *fluvium Sospatakchu, fluvio Sospatak* (M. 31–2, DocVal. 127), 1355: *rivulum Soospatok* (M. 35–6, DocVal. 132), 1373: *rivulum Sospataka* (M. 66–7), 1389: *rivuli Sospatak* (M. 91–4, DocVal. 342–3), 1390: *rivulum Sospatak* (M. 105–6, DocVal. 386), 1405: *fluvium Sospatak* (M. 133–4), 1471: *fluvium Sospatak* (M. 508–9), 1485: *fluvium Sospatak* (M. 574), 1505: *Sospatak* (B. 191), 1505: *Sospatak* (B. 196), **Só pataka**: 1418: *rivuli Sopathaka* (M. 220), Sós-víz: 1390: *rivulum Sosuiz*, (M. 101–2, DocVal. 387).

A sós íz volt az elnevezés motivációja az *Iza* bal oldali mellékvizének, az elhomályosult összetételű *Sajó*-nak a nevében, vö. 1409: fluv. *Sajov* (Kniezsa 1942: 8). A *Sajó* víznév a m. *só* köznévről és a R. *jó* 'folyó' (TESz. 2: 276) főnévről az összetétele (vö. FNESz., *Sajó*).

Szintén a víz íze jelenik meg a **Keserű-patak** (Bedőháza) (1336: *fluvius Keserewpathakawyze*, M. 14–5) és a **Meszes pataka** (Nagybocskó) (1373: *Mezespathaka*, B. 130) nevekben is.

A víz színére utal a **Sáros-patak** (Remete), vö. 1389: *fluvio Sarospatak* (M. 91–4, DocVal. 342–3); 1459: *rivum Saruspataka* (M. 431), 1459: *fluvius Sarospatak* (M. 423–4), a **Fekete-patak** (Konyha): 1353: *fluvius Feketupatak*, *Feketewpatakthw* (M. 30–2, DocVal. 127), **Fejér-Iza** (Nánfalva): 1414: *fluvius Fejer Iza*, *Feieriza* (M. 196–7, B. 176), 1505: *Feyriza* (B. 196), a **Fekete-** és **Fehér-Tisza** (Alsóróna): 1482: *Fekete és Feyerthyza* (B. 185). Hangjáról kapta a nevét a **Zúgó-patak**: 1389: *rivulum Zugo* (M. 91–4), *rivulus Zwgo* (DocVal. 342–3).

A víz hőmérséklete volt a névadás alapja a **Hideg-patak** (Baranya) névben, vö. 1482: *Hidegpatak* (B. 122), míg a víz sebessége a **Sebes-patak** (Konyha, Dolha): 1353: *Sebuspatak* (M. 31–2), 1411: *fluvium Sebespathaka* (B. 188) és a **Lassú-patak** (Nagykirva): 1525: *Lassw Pathak* (B. 164) névben.

A vízben vagy a víz környékén található anyag jelenik meg a *Vísó* jobb oldali ágának, a **Vas-érnek** (1453: *rivulus Wasser*, M. 368) és a Sziget határában adatolt **Aranyos-patak**-nak a nevében, vö. 1459: *Aranyospatak* (M. 423–4).

Időszakos, száraz időben kiszáradó patakokra utalnak a **Szarv-aszó**: 1389: *rivuli Zarvaso* (M. 91–4), *rivulus Zaruaszou* (DocVal. 342–3), **Aszó-patak** (Alsóapsa): 1390: *rivulus Aziopatak* (M. 99–100, DocVal. 385) és **Száraz pataka** (Nánfalva): 1414: *rivulum Egrespataka alio nomine Szarazpataka* (M. 196–7, B. 176) hidronimák. A víz állapota, kora jelenik meg a **Holt-Tisza** (Szarvaszó): 1406: *aqua Holthyza* (M. 138, B. 194) és **Új-patak** (Borsa): 1450: *rivulum Wypathak* (M. 351–2) nevekben.

A különböző helynévtípusok közül a víznevek és a településnevek állnak talán a legszorosabb kapcsolatban egymással. Különösen igaz ez Máramaros esetében, ahol az újonnan alapított falvak neve gyakran jött létre névátvitellel víznévből. Ez a névadási mód azonban fordított irányban is igaz, pataknév is keletkezhet helységnévből: **Técső-patak**: 1336: *fluvium Thechew*, *fluvy Thechewyze* (M. 14–15), *fluvius Thechew*, *duo fluvii Thechewyze* (DocVal. 78), 1389: *rivuli Felse Techeu*, *duo fluvii Nogtecheu et Kistecheu* (M. 91–4), *rivulus Felsethecheu*, (DocVal. 342–3), 1411: *fluvium Kysthechew* (M. 171–2), 1485: *fluvium Kysthechefew* (M. 574), 1494: *fluvios Techew* (M. 606), **Apsa-patak**: 1390: *fluvius Apsa* (M. 99–100, DocVal. 385), 1411: *inter fluvios Apsa et Tharaz* (M. 171–2), 1456: *fluvium Apsa* (M. 378–9), **Uglya pataka**: 1389: *rivulum Ugla pataka* (M. 91–4), *Vglapataka* (DocVal. 342–3); **Szállás-patak** (Szacsal): 1505: *Zalaspatak* (B. 191). Néhány név esetében bizonytalan, hogy a település- vagy a víznév-e az elsődleges, ilyenkor a név motivációja lehet a segítségünkre. A **Turcád**: 1405: *rivulum Turczad* (M. 133–4), *Thürcz* (B. 125), 1411: *rivulum Thurzad* (M. 179), 1459:

fluvium Turczad (M. 423–4) és a **Körtvélyes pataka**: 1389: *rivuli Kwrtvelyes* (M. 91–4), *Kurthuelespataka* (DocVal. 342–3) nevek esetében azonban csak feltételezhetjük, hogy a településnév a korábbi.

Ritkábban valamely épület, építmény is lehet a névadó, ami mellett a víz elhalad: **Vár pataka** (Iza): 1390: *rivulo Warpathaka*, (M. 101–2, DocVal. 387), **Malom víze** (Bedőháza, Szaplonca): 1336: *fluvius Malumvize, fluvy Malmawize* (M. 14–5, DocVal. 78), 1373: *Malumuize* (DocVal. 250), 1450: *Malomvize (Malumvize)* (B. 193), **Monos-tor-patak** (Nánfalva, Barcánfalva): 1390: *rivulum Monostorpatak* (M. 105–6, DocVal. 386), 1414: *rivulus Monostorpataka* (M. 196–7, B. 176).

A víznévadásban a kisebb patakok gyakran kapják a nevüket arról a dűlőről, ahol erednek, illetve amelyen keresztülfolyznak: **Kerekmező-patak** (Farkasrév): 1411: *Kerekmezewpathaka* (B. 139), **Láz pataka** (Alsóróna): 1462: *Lazpathaka* (B. 185), **Gyepű pataka** (Szaplonca): 1450: *Gyepewpathaka* (B. 193). Hasonló motivációul szolgálhat valamely jellegzetes domborzati alakulat, ami szintén a patak közelében található: **Martos pataka** (Técső): 1389: *fluviu Marthospataka*, (M. 91–4), *Mortuspataka*, (DocVal. 342–3); **Kis-Martos** (Técső): 1389: *fluvium Kis-Mortus*, (M. 91–4), *fluvius Kysmortos* (DocVal. 342–3), vö. *mart* 'folyópart'; Mál-patak (Mogyorós): 1485: *fluvium Malpathak* (M. 574), vö. *mál* 'déli hegyoldal'; **Gödör pataka** (Szaplonca): 1450: *Godepathaka (Goderpathaka)* (B. 193). A szláv *kobyła* 'kanca' főnév (Šmilauer 90) gyakran szerepel a helynévadásban, elsősorban hegyek nevében. Máramarosban is több *Kabola* nevű hegy található. A **Kabola pataka** (Szarvaszó) név szintén hegynévi eredetű, a második katonai felmérés térképén a patak és a település mellett emelkedik a *Kobilecz* nevű hegy (K2). A birtokos jelzős szerkezet szintén a hegynév elsődlegeségére utal: 1406: *rivulus Kabalopathaka* (M. 138), 1459: *Kabolapataka* (M. 423–4).

Pusztá személynévi eredetű víznév nem adatolható Máramarosból. A kétrészes nevek személynévi tagja rendszerint annak a földnek a tulajdonosát nevezi meg, amely mellett a patak folyik, vagy akinek a szállásterülete a víz közelében lehetett: **Csaholc pataka** (Herince): 1485: *rivuli Chaholczpathaka* (M. 566), **Kelemen pataka** (Konyha): 1373: *rivulus Kelemenpataka* (M. 66–7), **Orosz-víz** (Konyha): 1353: *Orozviz, Orozuiz* (B. 165, DocVal. 127), **Bacskó pataka** (Konyha): 1471: *fluvium Bachkopathaka* (M. 508–9), **Bocskó** (Alsóapsa): 1390: *rivuli Dobryk et Bachkow* (M. 99–100, DocVal. 385), **Szász pataka** (Irholc, Barcánfalva): 1411: *rivulum Zaazpathaka* (M. 171–2), 1390: *Saaspatak* (M. 106), **Prodán pataka** (Borsa): 1450: *rivulum Prodanpathaka* (M. 351–2), **Radván forrása** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Radvanforrasa* (M. 105–6, DocVal. 386), **Berhetlen-patak** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Berhetthlenpatak* (M. 105–6, DocVal. 386), **Dán pataka** (Farkasrév): 1411: *rivulum Danpataka* (M. 179), **Kosztá pataka** (Nánfalva): 1414: *rivulum Kosztapataka, Kazthapataka* (M. 196–7, B. 176), **Hernécs pataka** (Szaplonca): 1373: *Hernechpataka* (DocVal. 250), 1450: *Hernechpathaka* (B. 193), **Bardi pataka** (Ruszpolyána): 1411: *rivuli Wardypathaka, Bardypathaka* (M. 176–7, B. 188), **Kentes patak** (Szaplonca): 1450: *Kentespathak (Keunthespathaka)* (B. 193), **Sanya pataka?** (Bedőháza): 1336-ban: *fluvius Sanyapathaka*, (M. 14–5) *fluvio*

vulgo *Sanyapataka* (DocVal. 78), **Csorba pataka** (Nánfalva): 1414: *Chorbapathaka* (B. 176), **Negrilla-patak** (Alsóapsa): 1438: *Negrilla patak* (DL. 67670).

A magyar eredetű nevek között van néhány bizonytalan, több etimológiai magyarázatra lehetőséget adó víznév. Ezeknek a neveknek vagy az olvasata, vagy az értelmezése nem egyértelmű, így indokoltan tartottam külön csoportba való besorolásukat: **Melyon pataka** (Konyha): 1471: *Melyonpathaka* (M. 508–9), *Melyanpathak* (B. 165), **Képes pataka**: 1389: *rivulum Kepespataka* (M. 91–4, DocVal. 342-3); **Szamos-patak?** (Hosszúmező): 1456: *aquae Samospatak* (M. 378–9), **Bor-patak** (Barcánfalva): 1390: *Borpatak* (M. 105–6, DocVal. 386), **Gem-patak** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Gempatak* (M. 105–6, DocVal. 386), **Hamis pataka** (Rozávlya): 1411: *fluvium Hamyspathaka* (B. 188), **Mil-patak** (Farkasrév): 1411: *rivulum Mylpatak* (M. 179), **Remec pataka** (Közéapsa): 1456: *rivulum Remetzpathaka* (M. 391–2), **Első pataka** (Sziget): 1459: *Elsepataka* (M. 423–4), **Gyapjú pataka** (Szaplónca): 1450: *Gyapjupathaka* (*Gyapywpataka*) (B. 193), **Méh-patak** (Alsóróna): 1462: *Méhpatak* (B. 185), **Kis- és Nagyor pataka** (Felsőszelistye): 1505: *Kysorpathaka*, *Naghorpathaka* (B. 196), **Tálás pataka** (Felsőszelistye): 1505: *Thalaspatak* (B. 196), **Szeles (Széles?) pataka** (Felsőszelistye): 1505: *Zelespathaka* (B. 196), **Businy pataka** (Alsóróna): 1462: *Buschinypathaka* (B. 185), **Monkat-patak** (Bárdfalva): 1405: *rivulum Monkat* (M. 133–4, B. 125), **Szűcs vize?** (Jód): 1435: *fluvium Zwchwyze* (M. 291–2).

Román névréteg

A román lakosság megjelenése Máramarosban Károly Róbert uralkodása (1310–1342) idején a XIV. század első felére tehető. Az ő hívására és engedélyével román vajdák és kenézek kezdik betelepíteni a megye lakatlan területeit. „A kenéz román pásztornépével elhelyezkedett a kijelölt földön s megkezdte a kóborláshoz szokott népét falusi életre szoktatni. Ha saját, magával hozott román népe nem bizonyult elégnek egy falu megalapításához, idegen népelemeket hívott” (Bélay 16). A román alapítású települések ennek nyomán kezdettől vegyes vagy ruszin lakosságúak voltak, ezzel magyarázható, hogy az ómagyar kori településnevek körében alig találunk román nevet: *Szacsal*, *Alsó- és Felsőszelistye*, *Szlatina*, (*Sajó*)*Poljána*.

Román eredetű elnevezésekkel a nagyobb patakok körében sem találkozunk az ómagyar korban, csak néhány kisebb víz neve származik az új jövevényektől. Alsóapsa határában egy víznév bizonyosan, míg egy bizonytalanul köthető a román etnikumhoz. A település ma a kárpátaljai románság központja, de első, 1390-ből származó határleírása (illetve a helység magyar neve) arról tanúskodik, hogy nemcsak magyar alapítói, hanem jelentős magyar lakossága is lehetett ekkor, határában ugyanis zömmel magyar hegy- és víznevek fordulnak elő: *Aziopathak*, *Berch*, *Berek*, *Hogyagas*, *Kuuesheg*, *Ludpatak* stb. (DocVal. 385, M. 99). Román nevet visel az Apsa jobb oldali ága, a **Sztrimba**: 1390: *rivulus Stromba* (B. 120). A pataknev alapja a rom. *strîmb* ’görbe, kanyargós’, *strîmba* ’görbít, meggörbít’ (DRM. 2: 562–3). A település határában egy hegy is viseli ugyanezt a nevet, vö. 1978: Стрымба hegy (401 m) (KT), de a hegynév

talán a pataknévből keletkezett névátvitellel, ugyanakkor az azonos motiváció alapján való elnevezés sem zárható ki.

A délszláv eredetű *szlatina* – vö. szl. **solt-ina* 'sósforrás' (Šmilauer 167) – köznevet a román betelepülők terjesztették el a történelmi Magyarország északkeleti részein, vö. rom. *slatină* 'sósút, sósforrás, sós ásványvíz, sósforrásos hely' (DRM. 2: 512): ***Szlatina pataka***: 1435: *rivulum Zlathynapathaka*, *rivulum Zlathyna* (M. 291–2); 1411: *rivulum Zlathynapathaka* (M. 171–2). Máramarosban nemcsak víznevekben, hanem településnevekben is találkozunk vele (*Aknaszlatina*, *Faluszlatina*, *Szlatinka*).

Talán román eredetű a bizonytalan etimológiájú ***Supruc*** pataknév: 1373: *Soproch* (patak) (B. 130), 1456: *fluvium Swprwtz* (M. 391–2). A Tisza jobb oldali mellékfolyója ma a *Sopurka* nevet viseli, ami másodlagos szláv névalak a *Supruc*-hoz képest.

Konyha határában fordul elő a XV. század második felében a ***Ruginoza*** pataknév, vö. 1471: *rivulum Rugynosa* (M. 508-9, B. 165), aminek a jelentése tkp. 'rozsdás patak', vö. rom. *ugină* 'rozda', *uginoașă* 'ua.' (DEX).

A román nevek alacsony száma egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a román-ság új népelem Máramarosban az ómagyar kor második felében, így hatása a megye víznévrendszerére ebben a korszakban jelentéktelen.

Máramaros megye ómagyar kori vízneveinek vizsgálata alapján összefoglalásként elmondható, hogy a három máramarosi nemzetiség (magyar, ruszin, román) közül ebben a korszakban egyértelműen a magyarság dominál a víznévadásban. Az oklevelekből adatolható kisebb vizeknek a magyarság adott nevet, ami a táj önálló meghódításának egyik legfontosabb bizonyítéka.

A víznevek földrajzi elterjedtsége alapján kijelenthető, hogy magyar nevekkel elsősorban a Tisza-völgyi falvakban találkozunk. Itt a magyar névréteg határát a XIV. század végén megtelepült Nagybocksó vonaláig húzhatjuk meg. A megye dél–délkeleti részén a Kaszó-, Visó- és Iza-völgyi magyar vagy vegyes lakosságú falvakban említenek magyar hidronimákat. A ruszin és román etnikum névadó tevékenységére ekkor még csak szórványos adataink vannak. A XIV–XV. századi magyar víznévrendszer a középkor folyamán sajnos elenyészett, a történelmi események, az etnikai viszonyok megváltozása a víznevekre is hatással voltak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AR = Administrația Națională „Apele Române”. Sediul Central al Apele Române. <http://www.rowater.ro>
- BÉLAY VILMOS (1943). *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*. Budapest. Rö. B.
- BENKÓ LORÁND (2003). *Bors vezértől Borzsováig*. In: *Beszélnék a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről*. Budapest. 133-9.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. www.dex.ro
- DL = MOL. Diplomatikai Levéltár.
- DocVal. = *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia ad annum 1400 p. Christum*. Curante Emerico Lukinich et adiuvante Ladislao Galdi. Ex. Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai. Bp., 1941.

- DRM. = KELEMEN BÉLA szerk. (1964). *Dictionar român-maghiar*. I–II. Kolozsvár.
- FNESZ. = KISS LAJOS (1998). *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. kötet. 4. javított és bővített kiadás, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2011). *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1998). *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 4. kötet, Akadémiai Kiadó, Bp.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993). *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- KISS LAJOS (1991). Huszt környéki helységnevek. In: Hajdú Mihály–Kiss Jenő szerk. *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Budapest. 352–361.
- KISS LAJOS (1994). *A Felvidék víznevei*. MNy. 90: 1–19.
- KISS LAJOS (1999). *Erdély vízneveinek rétegződése*. In: Kiss Lajos: Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba. 149–159.
- KNIEZSA ISTVÁN (1938). *Magyarország népei a XI. században*. In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. II. kötet, 365–472.
- KNIEZSA ISTVÁN (1942). *Erdély víznevei*. Kolozsvár.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943). *Kelet-Magyarország helynevei*. In: *Magyarok és románok*. I–II. Szerk. Deér József–Gáldi László. Bp., Athenaeum. 1: 111–313.
- KT = Kárpátalja térképe. A szelvények évszámai: 1977–92.
- MIHÁLYI JÁNOS (1900). *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramaros-Sziget. Röv. M.
- Pesty = MIZSER LAJOS: *Máramaros megye Pesty Frigyes 1864–66. évi helynévtárában*. Kézirat.
- S = SEBESTYÉN ZSOLT (2008). *Kárpátalja településeinek történeti helynevei. A kataszteri térképek és a birtokrészleti jegyzőkönyvek alapján*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT (2012). *Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT (2015). *Kárpátalja víznevei: A Nagy-ág*. In: Karádi Zsolt – Pethő József szerk. *Korszerű tudomány – korszerű közoktatás. Tanulmányok a nyelv- és irodalomtudományok köréből*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza. 67–73.
- SHU. = Словник гідронімів України. Ред. А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. Київ 1978.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR (1970). *Průručka slovanské toponomastiky*. Handbuch der Slawischen toponomastiky. Akademia, Praha.
- КАРПЕНКО Ю. О. (1999). Проблема іллірійської гідронімії Українських Карпатах: іллірійське чи слов'янське? Записки з ономастики: Збірник наукових праць. 3: 38–45.
- КРУ. = Каталог річок України. Київ, Академії Наук Української РСР.
- СУМ. = Словник української мови. I–XI. 1970–1980. Наукова думка, Київ.
- ЧОПЕЙ ЛАСЛОВЬ (1883). *Русько мадярський словарь*. Будапешт.
- ЯНКО М. П. (1998). *Топонімічний словник України*. Словник–довідник. Знання, Київ.

Наукове видання

ACTA ACADEMIAE BEREKSASIENSIS

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Історичні, філологічні та педагогічні науки

Том XIV

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Головні редактори *І.Орос, Й.Сікура*
Заступники головних редакторів *І.Мандрик, М.Сюсько, А.Сабо*
Відповідальний редактор *І.Пенцкофер*
Відповідальний секретар *І.Силадій*
КОРЕКТУРА *І.Варцаба, О.Кордонець, М.Левринц*
ВЕРСТКА *В.Товтін*

Підписано до друку 14. 08. 2015 р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів 25,1. Наклад 300.

Друк ТОВ «Папірус-Ф»
88000, м. Ужгород

Адреса редакції:
90202 Берегове, пл. Кошута, 6,
Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці ІІ
Тел.: (03141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua